

CULTURA

Fundația Culturală Augustin Buzura

www.revistacultura.ro

SERIA A IV-A

nr. 12/2018 (594)

editor:
Fundația Culturală
Augustin Buzura
www.augustinbuzura.org

om liber prin cultură
BUZURA
augustinbuzura.org

revistă finanțată
cu sprijinul
Ministerului Culturii și
Identității Naționale

George Friedman

„În războiul psihologic,
timpul este de partea
celui care se apără”

teme
în
dezbatere

INTERVIU

FLAVIU PREDESCU

George Friedman: „În războiul psihologic, timpul este de partea celui care se apără” / 3

CULTURĂ & SOCIETATE

fabricile de cultură / Despre locuire. UrbanEye Film / 8

CRONICA DE CARTE

MARIA CHIOREAN

Prelungirile lui dadi în fiul / 10

CRONICA DE TEATRU

CRISTINA RUSIECKI

Cum mai stăm cu experimentul în teatru? / 12

TEME ÎN DEZBATERE

CAMELIA DINU

Traducerea literară. Provocări ale textului, provocări ale traducătorului / 17

CONTRIBUȚII

MONICA SĂVULESCU VOUDOURI

România din diaspora / Cu sufletul la gură / 30

AUGUSTIN BUZURA

Augustin Buzura în „Tribuna” / 32

ILUSTRAȚIA DE NUMĂR:

Fotografii de Andreea Drăgan & Bianca Stănică
Coperta: București (foto: Andreea Drăgan)

www.revistacultura.ro

Publicație editată de
Fundatia Culturală
Augustin Buzura

Președinte:
ANAMARIA MAIOR-BUZURA

Coordonator editorial:
ANA-MARIA VULPESCU

Art Design:
NICU ILIE

Machetare:
VIZUAL GRAFICANTE PUNCT RO

Manager de proiect:
CARMEN CORBU

Adresa:
STRADA ION CREANGĂ, NR. 15-17,
SECTOR 5, BUCUREȘTI

E-mail:
cultura.fcab@gmail.com

ISSN 2285 - 5629
ISSN-L 1584 - 2894

Această ediție utilizează fotografiile realizate de echipa de redacție sau obținute prin bunăvoința colaboratorilor. Ocazional, sunt folosite imagini preluate sub licență Creative Commons, cu indicarea sursei.

Revista CULTURA promovează diversitatea de opinii, iar responsabilitatea afirmațiilor făcute în cuprinsul ei aparține autorilor articolelor.

interviu

George Friedman

„În războiul psihologic, timpul este de partea celui care se apără”

INTERVIU REALIZAT DE
FLAVIU PREDESCU

România sărbătorește 100 de ani de la Marea Unire, un moment care nu ar fi fost posibil fără sprijinul Statelor Unite. Cum evaluați impactul acestui moment astăzi și în viitor, dat fiind faptul că România și Statele Unite au o prietenie de lungă durată și un Parteneriat Strategic construit în jurul valorilor împărtășite ale libertății și democrației, precum și un angajament reciproc pentru dezvoltarea securității transatlantice și a prosperității comune?

George Friedman: Consider că cel mai important principiu al prieteniei dintre țările noastre este cel al intereselor comune. Avem nevoie unii de alții. România are nevoie de garantarea securității sale într-o regiune de o incertitudine aparte, care include nu doar Rusia, dar și Turcia și Balcanii. Aceștia nu sunt neapărat adversari, însă toți generează incertitudini. Pentru Statele Unite, România reprezintă o zonă sigură din care să observe și să reacționeze la evenimentele din regiune. Ca democrații liberale, împărtășim filosofii politice comune, însă ceea ce ne leagă sunt interesele noastre comune.

Care este rolul României în ansamblul securității euro-atlantice și în mod special în regiunea Mării Negre, date fiind robusta sa cooperare de apărare cu SUA și rolul activ în cadrul NATO?

George Friedman: Nu sunt optimist față de NATO ca organizație. O alianță militară necesită, înainte de toate, capabilități militare. Germaniei și altor țări le lipsesc capabilități militare semnificative și ca urmare nu își pot onora angajamentele față de NATO. Astfel, din punctul meu de vedere, aceste țări au abandonat NATO. Pentru Statele Unite, acordurile bilaterale cu țări NATO ca România constituie principalele instrumente de acțiune. Pentru România, Statele Unite reprezintă singura putere NATO capabilă să proiecteze suficientă forță ca să sprijine România. Desigur, aliați individuali ca Marea Britanie sau alții au capabilități și sunt bineveniți în asemenea relații. Dar nu se poate spune că NATO ca întreg reprezintă o forță de luptă eficace. În acest context, cea mai importantă relație este acum între România, Polonia și Statele Unite, toți membri NATO care

însă acționează împreună în noul model al apărării europene.

România pare a acționa oarecum singură ca susținător al cauzei securității Mării Negre. Pe de altă parte, pare a rămâne singurul pilon strategic în sudul flancului estic al NATO. Cum poate România aborda SUA și NATO de o manieră în care să ridice profilul regiunii Mării Negre pe agenda acestora?

George Friedman: Postura curentă a SUA îi permite acesteia să aibă impact în regiunea Mării Negre fără să își declare intențiile. Mai important, există și o chestiune vitală în desfășurare, respectiv relația SUA-Turcia. Modul în care se desfășoară aceasta determină ceea ce este nevoie ca SUA să facă în Marea Neagră. Soluția ideală pentru Statele Unite este de a aduce Turcia într-o relație strânsă cu SUA. Dacă acest lucru se întâmplă, atunci problematica Mării Negre se gestionează într-un anumit mod. Dacă nu se întâmplă, atunci se gestionează în alt mod, mai dificil. O creștere a asertivității SUA în regiune, în timp ce relația cu Turcia încă evoluează,

ar conduce la situația mai dificilă. Marea Neagră este vitală, dar nu urgentă. SUA are timp să construiască relația cu Turcia, iar turcii par deschiși în acest sens în momentul de față. Ca urmare, ar mai trebui așteptat.

Oferta Poloniei de a găzdui forțe permanente semnificative ale SUA la un viitor "Fort Trump" a fost cap de afiș. Care este evaluarea dumneavoastră cu privire la valoarea strategică a acestei propuneri și a șanselor de succes, măcar și parțial?

George Friedman: Oferta are valoare din punct de vedere psihologic și militar deoarece oferă facilități pentru pre-poziționarea forțelor. Însă orice incursiune rusească în Polonia și în Câmpia nord-europeană va necesita întăriri masive din Statele Unite. Acest lucru a fost valabil în planurile militare din perioada Războiului Rece și este valabil și acum. Forța avută în vedere nu poate opri o forță rusească de dimensiuni mari, astfel că noua bază militară nu va soluționa cerința strategică de întăriri masive și de utilizare a facilităților naționale de transport din NATO pentru o asemenea dislocare. Această forță, alături de trupele aeropurtate și forțele aeriene

combatante poate întârzia avansul rușilor și câștiga timp.

Rusia continuă să acționeze provocator, să disloce mijloace militare, să utilizeze tactici de război hibrid, propagandă, atacuri cibernetice și să testeze Occidentul sub pragul unui atac convențional. Totuși, continuă să ridice acest prag. La ce ne-am putea aștepta din partea conduitei Rusiei în următorul deceniu?

George Friedman: Este interesant că, în pofida întregii sale activități, rezultatul este că Rusia a pierdut în cea mai mare măsură. Astfel, operațiile rusești în SUA au avut ca rezultat unificarea Partidului Democrat, alături de cea mai mare parte a republicanilor, contra Rusiei. Acest lucru a condus la sancțiuni care au afectat în mod semnificativ Rusia. Intenția oricărui operațiuni militare, inclusiv de război cibernetic, este de a slăbi hotărârea inamicului. Rușii au generat exact efectul opus chiar în țara pe care sperau să o slăbească. Astfel, în termeni obiectivi, rușii au eșuat în misiunea lor. Presupun că acest lucru este valabil și în alte părți, deoarece acesta nu este un război fulger, ci un război psihologic lent. Și în războiul psihologic timpul este de partea celui care se apără.

Sunt multe probleme acute între SUA și Rusia, precum Tratatul privind Forțele Nucleare Intermediare, sancțiuni, securitate energetică, precum și, dintr-o perspectivă mai largă, situația din Siria și Orientul Mijlociu, sau Rusia și China aparent aflându-se pe o traiectorie de apropiere. Cum ar evolua cel mai probabil relațiile dintre SUA și Rusia?

George Friedman: Marja de manevră a Rusiei este din ce în ce mai restrânsă, pe măsură ce problemele sale economice o forțează să adopte măsuri nepopulare, precum creșterea vârstei de pensionare. În cazul unei noi scăderi a prețului petrolului, lucru foarte probabil, Rusia se afla într-o poziție dificilă. Mare parte a acțiunilor sale externe, cum sunt cele din Siria, nu au obiective strategice clare ci sunt demonstrații de forță pentru publicul intern. Pe de altă parte, SUA, care au trecut la un model de război economic, își permit să aștepte slăbirea poziției Rusiei. Ca atare, SUA vor aplica presiuni economice la adresa Rusiei, ca și în cazul Chinei, și vor aștepta rezultatele. Rusia va încerca să acționeze pentru a modela imaginea propriei puteri, dar, pe termen lung, se confruntă cu același forțe care au distrus Uniunea Sovietică: scăderea prețurilor pentru resurse energetice și creșterea costurilor de apărare. Într-o astfel de situație, strategia SUA ar trebui să fie să lase Rusia să se epuizeze singură.

România va prelua Președinția Consiliului UE în luna ianuarie 2019. Cum ați defini succesul în îndeplinirea acestui mandat, din perspectivă strategică și de securitate, luând în considerare și dimensiunea transatlantică?

George Friedman: Trebuie să recunosc că nu am înțeles niciodată pe deplin atribuțiile Președinției Consiliului, sau problemele specifice cu care se confruntă. Observ că UE este în „conflict” cu Marea Britanie, Italia, Polonia, Ungaria și posibil chiar România. UE trebuie să reducă intensitatea conflictelor sale interne înainte ca acestea să ducă la ruperea Uniunii. Deci, în limita puterilor sale, Președinția Consiliului UE trebuie să realizeze faptul că o organizație care își alienează unii dintre cei mai importanți membri nu poate supraviețui și să identifice soluții de acomodare. Dar s-ar putea ca tehnocrații UE să nu urmeze întrutotul indicațiile decidenților politici.

După Războiul Rece, frontierele spațiului democratic s-au deplasat către est, ca răspuns la aspirațiile legitime ale națiunilor cărora le fusese impus anterior comunismul. Putem menține aceste frontiere, ca generațiile următoare să se poată bucura de același libertăți, grad de securitate și aspirații de prosperitate?

George Friedman: Cred că acest lucru este mai ușor decât pare. Consider că poziția Rusiei este una extrem de slabă, după ce a pierdut cea mai mare parte a „zonei tampon” dinspre vest, iar marja sa de manevră este constrânsă de capacitatea propriei economii. În plus, alianța dintre Polonia, România și SUA îi creează Rusiei, din punctul său de vedere, o problemă defensivă. Cred că trebuie să urmărim Rusia cu atenție în continuare, dar să ne concentrăm pe dezvoltarea economiilor din Europa de Est. După cum am învățat în timpul Războiului Rece, o linie defensivă credibilă susținută de economii puternice reprezintă cheia securității naționale.

Care credeți că ar trebui să fie strategia României în actualul context internațional? Cum credeți că funcționează comunicarea sa cu administrația Trump? Ce sfaturi aveți pentru Ambasada României la Washington?

George Friedman: Comunicarea cu administrația Trump este la fel ca cea cu oricare administrație americană: complicată. Președintele are cele mai constrângătoare atribuții din spațiul euro-

american, limitate de două camere legislative și un sistem judiciar independent. Rareori are ultimul cuvânt asupra unui subiect anume. Departamentul Apărării spune un lucru, Departamentul de Stat altul, CIA altceva, apoi toată lumea va trebui să se oprească și să asculte opinia Congresului. Fondatorii națiunii noastre și-au dorit o separație a puterilor în stat și au obținut-o. Nu se putea ști cu exactitate nici ce intenționa administrația Obama. Cheia interacțiunii cu SUA este totodată și cheia strategiei naționale a României: dezvoltarea unei economii robuste, independentă de instituții europene slabe. Vă îndemn să studiați evoluția Coreei de Sud, a Israelului, a Germaniei și Japoniei după cel de-al Doilea Război Mondial. SUA au avut un interes puternic în dezvoltarea economică a acestor state, pentru că reprezentau aliați strategici. Ca atare, aceste țări și-au revenit după distrugerile războiului și au devenit actori globali importanți. SUA aveau nevoie de ele, iar ele s-au concentrat pe propria dezvoltare, nu pe discuții lipsite de substanță la Washington, și și-au menținut totuși valoarea pentru SUA. Aceasta ar trebui să fie și calea României. ■

*George Friedman este analist politic, președintele publicației de securitate „Geopolitical Futures”. Este autorul volumelor „The Next 100 Years”, „The Next Decade”, „The Intelligence Edge”, „The Future of War”.

[8] cultură & societate

fabricile de cultură

Văd probleme, imaginează soluții, elaborează proiecte, caută finanțări, construiesc echipe, gestionează bugete. Când toate s-au terminat cu bine, încep munca. Ei sunt independenții.

7-11 noiembrie

Cinema Elvire Popesco

Teatrul Apollo 111

**UrbanEye
Film Festival
5**

<http://urbaneye.ro>

Despre locuire. Urban Eye Film

Un proiect desfășurat de Asociația Arta în dialog

Dezvoltare urbană, patrimoniu, sustenabilitate, arhitectură, design, locuire. Sunt teme ale filmelor pe care Festivalul UrbanEye le programează pe parcursul edițiilor din ultimii ani. Producțiile – documentare sau ficțiune – pun accent pe subiecte relevante și de actualitate, care aduc în discuție calitatea vieții într-un oraș, tipurile de relații create între oameni și între aceștia și spațiile pe care le folosesc, necesitate reconsiderării spațiului urban destinat locuitorilor săi. De regulă, festivalul aduce în premieră în România filme despre orașe și comunități, filme care chestionează viața urbană, propunând descoperirea sau aprofundare de idei situate în jurul acesteia. Anul acesta, programul festivalului include producții din Franța, Olanda, Marea Britanie, Suedia, Serbia, Croația, Canada. Proiecțiile se desfășoară la Cinema Elvire Popesco și în spațiul teatrului Apollo 111.

Context:

UrbanEye este o platformă de idei care, pornind de la legătura dintre film și oraș, deschide discuția despre locurile în care trăim. Fiind o sursă inepuizabilă de istorii, orașul este, încă de la apariția cinematografului, subiectul sau cadrul interogărilor regizorale. În același timp, cinematografia contribuie semnificativ la conturarea percepției noastre asupra mediului construit. (<http://urbaneye.ro>)

Propunere:

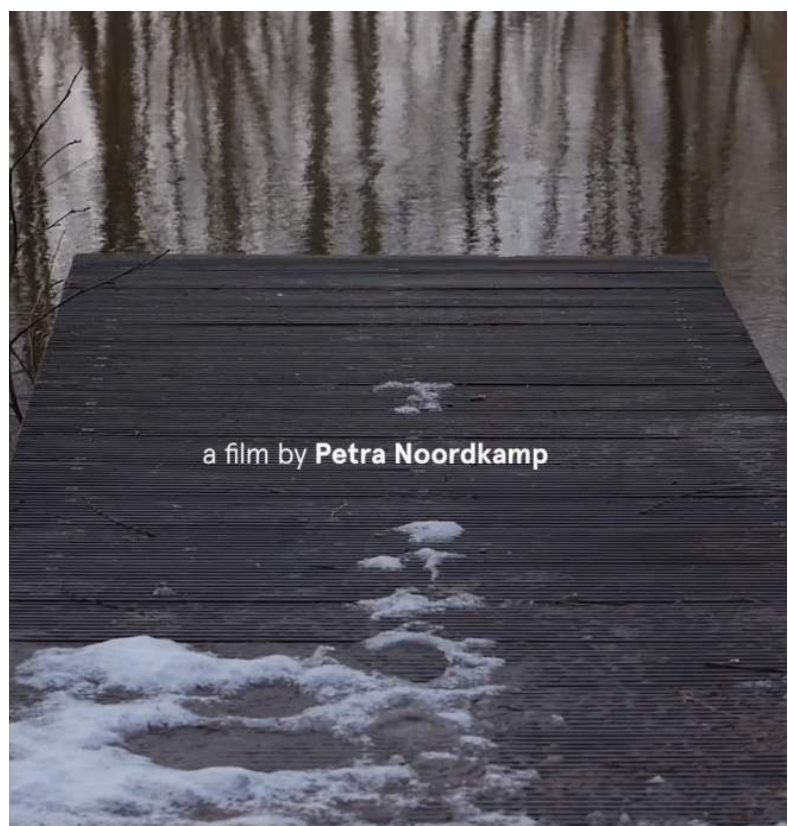
Festivalul de Film UrbanEye. Organizat anual, în luna noiembrie, festivalul propune publicului bucureștean: Proiecții de filme în premieră națională; Selecții de filme curatoriate în funcție de subiectele de actualitate dezbătute în mediul internațional; Discuții și ateliere despre mediul în care trăim; Ateliere pentru copii; Invitații speciali.

„Civic gamification” sau participarea activă a rezidenților, prin intermediul jocurilor, la democratizarea arhitecturii și planificării urbane este subiectul filmului „Jucând pentru lumea reală” (documentar, Suedia, 2016, regizor: Anders Eklund). Printre cei care oferă o perspectivă documentată asupra fenomenului se numără creatorii jocurilor Minecraft, Skyline sau Block’hood. Filmul explorează de asemenea istoria recentă a acestor jocuri cu substrat social și oferă o imagine de ansamblu a evoluției lor.

Matematician, violonist, profesor, filantrop și activist pentru drepturile persoanelor homosexuale personajul filmului „Integral man” (documentar, Canad, 2017, regia: Joseph Clement) își construiește o casă care să-i reflecte obsesiile: liniile curbe și muzica. „Casei Integralelor” este proiectată de doi arhitecți tineri și ulterior realizată și transformată atât într-un spațiu de locuit cât și într-unul dedicat spectacolului.

O povestea scrisă de poetul și actorul olandez, Ramsey Nasr și inspirată de poemul lui Adriaan Roland Holst „Last Letter” stă la baza filmului „Când te vei întoarce voi locui la malul apei” (ficțiune, Olanda, 2018, regia: Petra Noordkamp). Povestea a fost filmată într-o celebră zonă rezidențială sustenabilă ecologic din Olanda.

a film by **Petra Noordkamp**

UrbanEye Film Festival este co-finanțat de Ordinul Arhitecților din România și Administrația Fondului Cultural Național.

Prelungirile lui dadi în fiul

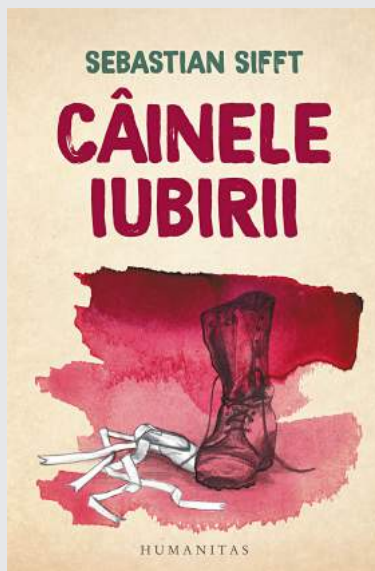
MARIA CHIOREAN

Debutul în proză al lui Sebastian Siffert vine la un an după ultimul său volum de poezie, dadi (Nemira, Vorpall), iar între lirică și Câinele iubirii există o continuitate evidentă nu doar la nivel tematic, ci și în plan stilistic. Structura fragmentară redă incursiunea în memoria povestitorului, fiul unei familii traumatizate în egală măsură de violențele absurde ale secolului trecut (închisori comuniste, dispariții, persecuții naziste) și de Parkinson-ul ereditar care îi macină bărbații. De aici derivă schema epică fundamentală, o particularizare a șablonului oedipian în care figura paternă domină raporturile de forță, cenzurând relația mamă-fiu și exercitându-și autoritatea chiar din starea de invalid.

Amintirile succedate acționează ca instrumente de mitologizare a generațiilor: fiecare personaj își dobândește complexitatea biografică prin racordarea la istoria mare, iar construcția identitară se bazează pe elemente utilizate repetitiv (o fotografie, o replică specifică, idiosincrazii și obsesii morale). E metoda de conservare a unor indivizi ce nu pot fi percepuți decât ca reprezentări ale unor idei (sacrificiu, datorie, integritate) și care amintesc de strategia lui Gwenaëlle Aubry din Nimeni: aceeași rebotezare

a tatălui absent, aceeași filtrare a perspectivei prin metaforizarea persoanei. Cu toate acestea, vocea care conduce întoarcerile în trecut nu este cea a copilului: deși episoadele sunt recuperate din perspectiva celui care abia începe să înțeleagă boala, comentariile adiacente și viziunea de ansamblu îi aparțin adultului dezabuzat, obișnuit cu ratarea și prins în falia dintre dependență și desprindere.

Legătura dintre pasajele disparate este reconstituită treptat: asemenea unor plimbări onirice printr-un trecut bogat în traume, fragmentele confesive sau pur informative sunt tot atâtea scufundări într-un depozitar evenimential încurcat. Rețeta lui Siffert – tradusă din poezie în roman – este, în final, expunerea biografiei fracturate, a vieții adulte mecanizate și a rezultantei lor: criza tipic postmodernă a alienatului. Parcurgerea întâmplărilor banale din rutina bolnavului aduce uneori narațiunea la timpul prezent, unde imaginile senzoriale se blochează în sentințe tranșante, cu efect teatral: „Se spune despre noi că suntem singuri și că nu suntem vii. Asta se spune despre noi. (...) La un moment dat vom înțelege, însă atunci va fi prea târziu. Pentru că asta ne va lua viața. Toată viața”. Cele mai bune pasaje sunt cele în care naratorul le cedează dreptul de a vorbi celorlalte personaje: izbucnirea de furie a mamei, poveștile din tinerețea bunicului, aici, limbajul se mulează pe biografie, iar firescul frazelor evită orice manierism stilistic. Proiectarea identității fiului în jurul maladiei care îl amenință este, în definitiv, principala reușită a romanului: meditațiile despre natura bolii sunt rezultatul încercării de a transforma degradarea fizică în experiență inteligibilă: „Aș vrea ca bolile să nu poarte niciodată numele unor oameni (...)

Sebastian Sifft,
Câinele iubirii,
Humanitas,
2018,

” Proiectarea identității fiului în jurul maladei care îl amenință este, în definitiv, principala reușită a romanului: meditațiile despre natura bolii sunt rezultatul încercării de a transforma degradarea fizică în experiență inteligibilă: „Aș vrea ca bolile să nu poarte niciodată numele unor oameni (...) Țăranii nu gândesc boala vanitos. Pentru ei, boala e o metaforă, o suprapunere peste fire”.

Țăranii nu gândesc boala vanitos. Pentru ei, boala e o metaforă, o suprapunere peste fire”.

Acest demers al atribuirii de sens caută controlul în situații altfel haotice (deciziile autorităților din spitale sunt numite „complot al facerii-de-bine”). Iar soluția narativă găsită canalizează efortul de transfigurare în episoade cvasi-fantastice (Isus văzut în limbile ceasului) sau integral metaforizate (convulsiile descrise ca piese de jazz cu măsură variabilă). Pentru fiul bătut de tată, boala este un pilon existențial, făcând ca până și carențele emoționale să fie lăsate în așteptare, până în momentul unei prime căderi: „Mă pregătisem toată viața (...) o enciclopedie vie care avea să trăiască, în sfârșit, pe pielea ei, zâmbetul încurajator al medicului”.

Efortul de gestionare a bolii determină, așadar, toate deciziile de proiectare a romanului. Stilul pe alocuri artificial, fragmentarea structurii epice, ridicarea figurilor masculine din generațiile trecute la rangul de protagoniști în istorii misterioase și analiza datoriei devoratoare a femeii devenite infirmieră contribuie la fixarea unui anumit tip de maladie, cea care, dincolo de ruptura arbitrară a echilibrului fizic, aduce o recalibrare pe termen lung în devenirea tuturor celor atinși de efectele ei. Iar vocea și privirea naratorului, ratările sale succesive, blocajul existențial și viziunea confuză asupra propriului trecut formează, astfel, o colecție de simptome posibile ale bolii simțite prin altul. Acest soi de mediere dă întregul sens al proiectului narativ din „Câinele iubirii”. ■

„Requiem pentru Antigona”

Festivalul Internațional de Teatru ATELIER

Cum mai stăm cu experimentul în teatru?

CRISTINA RUSIECKI

Aceasta a fost întrebarea care s-a pus în debutul colocviului susținut la a douăzeci și cincea ediție a Festivalului Internațional de Teatru ATELIER organizat de Teatrul Municipal din Baia Mare. Un Festival care la început invita spectacole create într-un limbaj neconvențional, ce nu-și găseau locul în evenimentele de gen, înțepenite doar în teatrul nostru clasic. Pe vremea aceea, scopul ATELIERULUI inventat de dramaturgul Radu Macrinici era să prezinte producții altfel, montate cu mijloace surprinzătoare, să provoace apariția

formelor inovatoare și în teatrele de repertoriu, să stimuleze spiritul de avangardă. Între timp, spectrul instrumentelor noastre teatrale a evoluat enorm, spectacolele neconvenționale se înscriu în multe festivaluri, tehnologia a pătruns încet, dar sigur și în teatrul românesc, astfel încât ATELIERULUI îi vine greu să mai facă diferența. În această stare de lucruri, selecționerii Radu Macrinici și Radu Dinulescu s-au adaptat la noua realitate teatrală și au propus, dacă nu spectacole create cu mijloace nemaivăzute, cel puțin, producții cu un limbaj mai puțin uzitat, care transgresează granițele estetice (teatru-dans, teatru gestual, teatru fizic, teatru documentar, teatru în spații neconvenționale, teatru instrumental, teatru burlesc, teatru cu obiecte, teatru-circ etc.) sau fizice ale teatrului tradițional.

Multe dintre spectacole s-au desfășurat în spații necanonice, cu toate că și termenul acesta, azi, și-a îngustat mult aria de definiție. Este cazul producției Cultură-n șură, „Doctor fără voie” de Molière, în regia lui Victor Olăhuț, jucat în curtea Muzeului de Etnografie. Un spectacol plin de aplomb și de energie grație interpreților Marin Grigore, Florentina Năstase, Ioana Rufu, Iulian Gliță, Lavinia Cosma, Costache Marius și Bogdan Costea. Personajele bine susținute, situațiile amuzante și entertainment-ul de calitate fac deliciul acestei producții destinate din capul locului publicului din mediul rural, unul prin excelență neconvențional.

Tot într-un spațiu alternativ, adică în piațeta din fața teatrului, s-a desfășurat producția belgiană „Manneken’s Piss” a Companiei Campi Qui Pugui, o joacă a cărei sursă de inspirație trebuie să fie una dintre atracțiile turistice ale Bruxelles-ului, fântâna cu îngerașii ce suferă de incontinență urinară. Combinația între actorii în carne și oase și protagoniștii ascunși în spatele capetelor fixe de păpuși, a căror imobilitate

statuară este contrabalansată numai de mobilitatea și expresivitatea ochilor, reprezintă exact elementul-surpriză capabil să incite curiozitatea publicului. Elementele adăugate pe rând, concursul de jeturi, reprezentanții faunei din jur, porumbeii și rășuștele de butaforie, fac parte din acumularea de situații și de obiecte a căror apariție - atent dozată - sporește amuzamentul publicului. Incontestabil, însă, deliciul performance-ului rămâne expresia neliniștitoare din acei ochi umani răsăriți din spatele păpușilor de bronz.

Alt spațiu care a găzduit spectacolele a fost Colonia Pictorilor din Baia Mare, construită pentru o binecunoscuta școală din artele vizuale românești. „Cospress”, al Companiei Kimani din Barcelona, s-a jucat în interior, cu lumină plină de zi, într-un spațiu complet alb în care cele două dansatoare, îmbrăcate și ele în alb, s-au integrat perfect. Traversând diverse stări, acestea schimbă frecvent registrele. Îndemânarea de a intra în relație una cu celaltă, dar și cu manechinul-femeie, evident tot alb, pe care îl dezmembrează bucată cu bucată, pentru

„Cospress”

a-l recompune cu cap de mort, plus o țigară în colțul gurii, ca și atmosfera stranie, ce frizează deseori absurdul, au avut un impact remarcabil asupra spectatorilor.

Tot în Colonia Pictorilor, dar de data aceasta afară, publicul de toate vârstele a putut urmări un spectacol de teatru-circ, „Naufragos”, al Companiei Industrial Teatera din Barcelona. Construind cu mijloacele și tipul de relații specifice circului, cele două personaje au refăcut povestea unui corăbii eșuate. Grimasele, apelul la un limbaj centrat pe fizicalitate, repetiția secvențelor au contribuit la dezvoltarea, pas cu pas, a istoriei celor doi omuleți puși în pericol de natura furioasă. Actorii au recurs la motive literare de tradiție, ca sticluta pescuită din apă, ce conține un mesaj, dar au făcut-o cu prospețime și cu o implicare de toată lauda. Marele lor meșteșug ține, însă, de ușurința de a stabili complicitatea

cu publicul și de a-l antrena interactiv în spectacol. Surprinzător, producția lor de teatru-circ reușește să distreze, dar și să emoționeze mai cu seamă prin mesajul umanist și prin discursul mut care vorbește nici mai mult, nici mai puțin decât despre solidaritate în Europa.

Cel mai ofertant spectacol, cel care a obținut și Marele Premiu, a venit din Coreea: „Requiem pentru Antigona”, după Sofocle, al Companiei Tot Value Theatre din Seul. Paradoxal, o Antigona fără personajul principal, căci fata revoltată apare numai episodic, cu fața acoperită de o mască cu țepi. Întregul discurs scenic se va derula din perspectiva lui Creon, conducătorul statului obligat, după cum susține, să protejeze legea. Plin de tensiune și de dramatism, spectacolul menține atenția trează prin alăturarea surprinzătoare a aerului ceremonial cu limbajul actualizat. În eșafodajul de țevi de pe scenă, actorii, cu fețele vopsite în alb, se văd dublați

„Naufragos”

„Requiem pentru Antigona”

de umbre ce curg pe pereți într-o atmosferă căreia misterul nu-i lipsește nici un moment. Frumos vizual, captivant auditiv, „Requiem pentru Antigona” uzează de elementele specifice lumii de azi. Scenele familiare, cu reportere care transmit în direct, cu programe de televiziune obișnuite, Știri și fotbal, care se derulează în proiecția video, cu grupurile de demonstranți împărțiți în două tabere, unul pro Antigona, celalalt împotriva, fac publicul să asimileze mult mai ușor povestea, fără ca sensul să se piardă vreo clipă. Mai mult, tehnologia devine adjuvant al imaginilor simbolice, ca în cazul coroanei lui Creon, construite dintr-un mănunchi

de microfoane. Dar acestuia, conducătorului care deține drept de viață și de moarte asupra supușilor săi, i se adresează fiul îndurerat: „Dacă o lume aparține unui singur om, atunci nu mai e națiune”.

Conceput cu mai bine de un sfert de secol în urmă, cu scopul de a cultiva experimentul, Festivalul ATELIER a demonstrat încă o dată că, printr-o selecție bună, mai are resurse să captiveze publicul cu spectacole care surprind prin mijloace mai puțin uzitate sau prin resuscitarea elementelor vechi așezate în combinații noi. ■

„Manneken's Piss”

Traducerea literară

Provocări ale textului, provocări ale traducătorului

DOSAR REALIZAT DE CAMELIA DINU

În științele filologice actuale există un nivel solid al studiilor de traductologie. Teoria traducerii literare a examinat și a elucidat în mare măsură aspectele fundamentale – strategiile de traducere și criteriile de evaluare a calității textului tradus. Dincolo de aceste direcții, analiza procesului de traducere literară naște încă polemici cu privire la intraductibilitatea (lingvistică și culturală), adecvarea, adaptarea și fidelitatea. Devenind un proces hermeneutic complex, în care traducătorul manifestă un stil personal, cercetătorii au început să acorde o importanță tot mai mare identității traducătorului, element indispensabil al actului de traducere, care, prin tehnici dobândite – obiective și subiective –, convertește textul original.

În receptare simplistă, procesul de traducere reprezintă un act ușor de realizat: este suficient să cunoști două limbi, să așezi textul original în dreapta și textul de tradus în stânga și să glisezi dintr-unul în altul. În realitate, acest lucru nu este posibil nici măcar în cazul traducerilor specializate, caracterizate prin claritate și concizie, lipsite de conotație, polisemie și nuanțe. Efortul este cu atât mai semnificativ în cazul traducerilor literare, în care sunt implicați factori importanți de diferențiere: incongruența dintre două sisteme lingvistice și dintre culturile aferente, de unde rezultă statutul încărcat de responsabilitate al traducătorului. Față în față cu limba-sursă, rolul traducătorului de beletristică este imens. Măsura în care ideile din textul original vor fi transmise cât mai onest depinde exclusiv de capacitatea acestuia de a selecta cuvinte, de a echivala idiomuri, de a construi arii semantice. Traducerea literară se desfășoară într-un mediu semantic diferit și devine o operă artistică autonomă, trecută prin filtrul personalității și viziunii traducătorului. Pe de o parte, conformitatea științifică presupune cunoștințe în domeniul lingvisticii, al tradițiilor culturale și înțelegerea dimensiunii sociale

a textului, pe de altă parte, arta traducerii literare scoate în evidență calitățile translatorului, talentul, empatia, o anumită pregătire psihologică, adaptate unor informații de fond.

Așadar, traducerea literară este un demers complicat, iar textul-sursă – o reprezentare simbolică a ideilor autorului, motiv pentru care, uneori, traducătorul trebuie să conștientizeze aspecte ale vieții personale și sociale a creatorului textului. Autorul textului de ficțiune codifică informații și reflectă realitatea în mod individual. În procesul de traducere, viziunea originală este filtrată de către traducător, textul se redefinește, se detașează de autor, trecând în grija mediatorului lingvistic și cultural, care devine traducătorul. Astfel, textul tradus se prezintă în două ipostaze interdependente ale comunicării interculturale: înlocuiește originalul pentru cititorii din limba-țintă și devine un produs literar în cultura-țintă. Primul demers impune loialitatea față de original, al doilea – asigurarea unor calități literare și artistice ale textului tradus, care îl integrează în tradițiile limbii și culturii-țintă. Există, desigur, și limite implicite: orice traducere literară este una dintre interpretările posibile ale originalului, iar pierderile sunt inevitabile. Având în vedere aceste variabile, devine evident că puține arte sunt mai deschise criticii ca traducerea. Nu de puține ori, o evaluare critică a unei traduceri poate fi respinsă de o altă evaluare critică, așa cum orice traducere poate fi înlocuită de o altă traducere mai bună sau pur și simplu de o altă traducere.

În lumea contemporană, traducătorul trebuie să răspundă unor provocări suplimentare, care înseamnă, de pildă, disponibilitatea de a lucra intens, rapid, în ritmul nu întotdeauna comod impus de edituri. Competențele actuale se referă și la extinderea cunoștințelor în diverse domenii de specialitate, familiarizarea cu conceptele multiculturalității și ale transculturalității, asimilarea unor elemente de transfer lingvistic și cultural, de etică profesională. În compensație, în zilele noastre accesul la sursele de informare este superior, ceea ce facilitează de multe ori traducerile de calitate.

Acest preambul în care am încercat să prezentăm pe scurt rolul traducătorului, accentuând provocările și responsabilitățile acestuia, deschide de fapt o discuție

care și-a propus să prezinte statutul și concepțiile unor traducători români importanți. Experiența în domeniu a celor intervievați oferă răspunsuri variate și documentate privind calitățile unui traducător bun și ale unei traduceri bune, relația cu cărțile traduse și cu autorul, dificultățile limbii-sursă și ale limbii române, necesitatea actualizării unor traduceri, diferențele dintre traducerea specializată și cea literară, problemele de fidelitate și adaptare culturală. Un alt element comun al majorității respondenților este că au experiență de predare în învățământul superior, îmbinând activitatea de profesor și cercetător cu cea de traducător, ceea ce oferă o perspectivă mai amplă, educațională, din care poate fi privită activitatea de traducere, ce are ca scop formarea de specialiști, prin aprofundarea teoretică și practică în domeniul de specialitate. Astfel, prezenta anchetă poate dovedi că în teoria, dar mai ales în practica traducerii, mai sunt destule lucruri de explorat. Ancheta rămâne deschisă și pentru alți traducători și alte limbi de lucru.

Deocamdată ne-au împărtășit din experiența lor:

Maura Cotfas, lector doctor la Facultatea de Limbi și Literaturi Străine (Universitatea din București), a tradus din engleză romane de tip fantasy pentru copii și adolescenți.

Cristina Godun, conferențiar doctor la Facultatea de Limbi și Literaturi Străine (Universitatea din București), a tradus din polonă (32 de titluri) și engleză (5 titluri), atât beletristică, cât și texte de psihologie și literatură pentru copii.

Anca Irina Ionescu, profesor doctor la Facultatea de Limbi și Literaturi Străine (Universitatea din București), a publicat prima traducere în 1973. A tradus din engleză (92 titluri), cehă și slovacă (30), franceză (20), rusă (14), polonă (14), bulgară (6), italiană (7), spaniolă (8).

Octavia Nedelcu, profesor doctor la Facultatea de Limbi și Literaturi Străine (Universitatea din București), traduce din sârbă, croată, bosniacă și muntenegreană. Printre numeroșii autori traduși se numără Miloš Crnjanski, Dubravka Ugrešić, Ivo Andrić, Bora Ćosić și Svetislav Basara.

Antoaneta Olteanu, profesor doctor la Facultatea de Limbi și Literaturi Străine (Universitatea din București), a realizat peste 70 de traduceri din limba rusă și 5 din engleză, în majoritate de beletristică, dar și de istorie, memorialistică și literatură pentru copii. Deși pasionată de literatura rusă contemporană, a realizat și retraduceri ale marilor clasici ruși.

Ionela Voicu este traducătoare din limbile chineză și franceză, licențiată a Facultății de Limbi și Literaturi Străine, specializarea chineză-franceză (Universitatea din București), cu un masterat de studii est-asiatice la aceeași instituție și a unui masterat în traducere și interpretariat la Beijing, absolvit în 2014.

Care sunt calitățile unui traducător bun? Cât este talent, cât este știință? Ce înseamnă o traducere bună?

Maura Cotfas: La traduceri, cred că știința înseamnă sau trebuie să însemne talent. Nu e suficient să știi cuvinte sau structuri gramaticale, e nevoie să știi cum să întorci fraza, cum s-o aranjezi, cum s-o unești cu următoarea sau s-o despartă de precedentă, dacă așa adaptezi mai în spiritul limbii-țintă. O traducere bună este un text care curge, care nu zgârie auzul și, mai ales, care nu este opac față de limba-sursă – adică acel text care sună atât de bine și de natural în limba țintă, încât nu te lasă nicio clipă să ghicești sau să bănuiești din ce limbă a fost tradus. Pentru mine, o traducere nefericită e cea în care sesizez imediat și fără echivoc structuri specifice limbii-sursă.

Cristina Godun: Simțul limbii (buna cunoaștere a limbii țintă, precum și a limbii/ culturii străine căreia îi aparține cartea, stăpânirea registrelor stilistice), respectul față de text (disponibilitatea de a pătrunde în straturile de profunzime ale textului, nu numai de a transpune cuvinte într-o altă limbă, de a căuta informații despre text și despre subiectul textului). Cred că trebuie să ai o anumită afinitate, răbdare, plăcere de a lucra cu textul (prin urmare o fărămă de talent), altfel rezultatul poate fi un text corect din punct de vedere lingvistic, dar sec, rigid, nefiresc. Simțul limbii este cel care îl poate ajuta pe traducător să opereze cea mai bună alegere dintr-o serie întreagă de sinonime, de pildă.

Din punctul meu de vedere o traducere este bună atunci când, citind textul, ai impresia că a fost scris direct în limba respectivă. Textul curge, este fluid, respiră, spiritul critic nu se agață de hibe stilistice. Evident, conținutul și natura textului nu țin de traducere, deși traducerea ține cont de structura unui text.

Anca Irina Ionescu: Calitatea fundamentală a unui traducător bun este competența profesională, care are mai multe aspecte. Unul este seriozitatea abordării lucrării, sprijinită de buna cunoaștere atât a limbii-sursă, cât și a limbii-țintă, de lecturi numeroase în aceste limbi și în altele, în domenii diverse, căci în beletristică intervin adesea și pasaje de specialitate, frecvente referiri la evenimente istorice etc. Talentul are destul de puțin aport aici, probitatea științifică fiind esențială. Dacă într-o operă literară originală se spune că talentul este 10%, iar restul muncă asiduă și meticuloasă, aici procentajul de talent este încă și mai mic. O traducere bună este cea care îndeplinește două condiții: 1. redă fidel cuvintele, ideile și, pe cât posibil, stilul originalului; 2. nu contravine regulilor limbii române, cu alte cuvinte nu stâlcește limba română „pentru că așa este în original”. Dar nici nu rescrie fraza autorului „pentru că așa sună mai bine românește”. Citind traducerea, cititorul trebuie să aibă impresia că a fost scrisă în română, dar ideile, cuvintele, frazele originalului trebuie să fie redade așa cum le-a vrut autorul. Dacă vrem să „sune mai bine românește”, putem scrie noi altă lucrare, a noastră. Traducătorul nu este autor, este canalul de comunicare dintre autorul străin și cititorul român.

Octavia Nedelcu: În primul rând cunoașterea foarte bună a celor două limbi, apoi cunoștințe de cultură și civilizație, curiozitate, perseverență, rigoare, convingerea că se poate și mai bine, determinare, umilință și un dram de talent. Fără a avea pretenția de a oferi o definiție, pentru mine o traducere bună înseamnă ca în momentul lecturii să ai sentimentul că autorul a fost român, chiar dacă îl cheamă Andrić, Crnjanski, Pavić ori Kiš.

Antoaneta Olteanu: Cred că principala calitate o reprezintă seriozitatea, care impune la tot pasul o conștientizare a rolului pe care îl are traducătorul

– de a reda în altă limbă ce a dorit să spună autorul din limba-sursă, evident, cu pierderea a cât mai puține dintre calitățile și caracteristicile textului respectiv. Evident, cunoașterea la nivel de performanță a ambelor limbi este obligatorie, dar asta se înțelege de la sine. Truism este și mai buna cunoaștere a limbii-țintă. Și asta nu se poate realiza fără o performare a ei la nivel înalt, fără o bună cunoaștere și folosire a stilisticii. Un bun traducător trebuie să aibă în bagaj un număr uriaș de lecturi, de beletristică și nu numai, ale căror stiluri să-i devină familiare. E greu de spus dacă este vorba de talent – este vorba de multă muncă, de multe lecturi în ambele limbi și de capacitatea de a reacționa rapid, dar nu superficial, în situațiile-limită pe care le ridică textul de tradus. În opinia mea, e important să fii conștient la tot pasul de postura în care te afli, de interpret, de translator al unui text dintr-o limbă în altă limbă. Nu cred că un traducător este un creator – asumarea acestei poziții este riscantă, traducătorul își poate asuma prea multe libertăți din convingerea, exprimată de unii, că textele, mai ales literare, sunt intraductibile și atunci putem „fantaza” în voie pe marginea lor. Evident, gradul de traductibilitate, variază, poate fi sporit de un traducător bun, care trebuie să se lupte cu textul și să dea în română o variantă cât mai bună a textului-musafir. Starea de doliu în cazul traducerii trebuie să fie privită ca o metaforă – să nu uităm că fiecare a citit, în viața lui, cărți minunate traduse, care l-au marcat și l-au atras în fascinația lor. Dar și cărți greu de digerat. Înainte de a decreta că scriitorul respectiv e neinteresant, abscons și ilizibil, trebuie să ne asigurăm că nu traducătorul e de vină. Cât despre știință... Evident, s-au format în ultima vreme discipline întregi care dau lecții, aparent ușoare – cel puțin în „teorie”, despre cum să traduci, și bine. În afara practicii personale, a cunoștințelor personale – lingvistice, stilistice și culturale – nicio știință nu te poate ajuta. Teoria nu face, în opinia mea, decât să fixeze terminologic lucruri pe care le simte sau le pune tacit în practică orice traducător cu experiență. Asta nu se realizează neapărat din talent, ci din punerea la lucru a unui volum imens de cunoștințe pe care trebuie să-l aibă un traducător, din dezvoltarea unei viteze de reacție la interpretarea unui text mai mare decât în mod obișnuit și de capacitatea de a selecta/ percepe rapid nuanțele

stilistice ale textului. Și acestea vin după multe ore de exercițiu, după multă muncă, după multă practică...

Ionela Voicu: Când vorbim de textele funcționale, gen acte și diverse materiale, nu prea vorbim de talent, ci mai degrabă de corectitudine, rigoare, știință. Traducerea literară însă, presupune categoric talent, mult mai mult decât știință, dacă luăm în calcul sursele de consultare on-line care facilitează accesul la informație. Pe lângă talent, aș mai menționa volumul lecturilor, un bun traducător este definitoriu un mare cititor. O traducere literară bună înseamnă, mai întâi de toate, cursivitate și naturalețe în limba română. Apoi, înseamnă o cât mai mare recuperare din sens, subînțeles, stil și atmosferă. De cele mai multe ori, o traducere bună este totuși un complicat joc al compromisului, a cărui reușită rezidă totuși în talent și experiență.

Relația cu textul tradus. Relația cu autorul tradus

Care este relația dvs. cu cartea tradusă? Simțiți nevoia să o recitiți cu ochi detașați? Vă puteți detașa efectiv de text? În activitatea de traducător, în ce fel contează relația traducătorului cu autorul (dacă aceasta este posibilă)?

Maura Cotfas: În general, nu mă întorc la textul tradus fără o oarecare strângere de inimă, pentru că (aproape) de fiecare dată când (re)citesc mi se pare că nu sună pe cât de bine ar fi putut, că puteam găsi o variantă/ soluție mai bună, că paragraful ăsta nu e așa grozav, parcă... Poate din cauză că sunt perfecționistă. Cred că relația cu autorul tradus e binevenită, dacă e posibilă. Dar nu m-am confruntat cu astfel de situații. Mă gândesc că poate fi și greu, de ambele părți. Traducătorul ar putea fi influențat, în sensul că se apropie de text dintr-o poziție mai puțin obiectivă, îl „citește” din perspectiva relației cu autorul. De partea sa, autorul ar putea dori să vadă traducerea, să o corecteze, să o amendeze, s-ar putea simți oarecum „detronat” din poziția privilegiată. E greu de spus.

Cristina Godun: Relația cu autorul poate fi importantă, mai ales dacă este vorba despre un text contemporan și autorul trăiește, însă nu o consider

esențială pentru o traducere reușită. Relația cu autorul poate aduce lămuriri în situațiile care par confuze, însă există și alte modalități de a rezolva dificultățile ridicate de un text. Uneori este suficient să cunoști autorul chiar și indirect, din interviurile din presă și celelalte opere publicate.

Anca Irina Ionescu: Relația mea cu cărțile traduse diferă de la caz la caz. Regula mea este ca, după ce am tradus o carte și am recitit-o de la început până la sfârșit, făcând corecturile de rigoare, să „uit” de ea un timp, perioadă în care eventual fac altă traducere, din altă limbă și din alt domeniu. În felul acesta, prima carte „dospește” undeva în memorie, iar când o termin pe a doua, o recitesc pe prima. În felul acesta m-am detașat de text, fără a-l uita. Știind mai multe limbi, citesc între timp (sau înainte) variantele eventual traduse deja în alte limbi, căci mai multe minți judecă mai bine decât una. Iar, uneori, în funcție de subiect, când văd că lucrarea se apropie de sfârșit, parcă începe să-mi pară rău că relația dintre noi se termină, că trebuie să ies de sub vraja ei și din farmecul atmosferei pe care o crease. Relația traducătorului cu autorul este esențială atunci când aceasta există. Cea mai mare parte a lucrărilor traduse de mine aparțin unor autori decedați, am avut însă și experiența interesantă de a traduce lucrările unor autori foarte buni cunoscători de română, chiar vorbitori nativi, care, din diverse motive, și-au elaborat lucrările într-o altă limbă, după care au dorit să le fie traduse în română de altcineva. Au fost câteva care mi-au reținut atenția: romanul scriitoarei Ingrid Beatrice Coman, *Ceaiul la samovar* (Ed. Vremea, 2015) și Katherine Verdery, *Viața mea ca spioană* (Ed. Vremea, 2018). Ingrid Beatrice Coman este româncă, stabilită în Malta, scrie și publică în italiană, română și engleză. Fiind vorbitoare nativă de română și foarte talentată, am rugat-o de la început să modifice traducerea română așa cum va simți că este nevoie, căci fără îndoială știa mai bine decât mine ce dorise să spună. Și, într-adevăr, a schimbat în unele locuri, pe de o parte pentru că între timp îi venise altă idee, pe de altă parte, pentru că de la început avusese altceva în minte, gândise în română și scrisese în italiană, iar traducerea înapoi în română ducea, prin sinonimie, undeva, foarte aproape de ceea ce dorise ea inițial, dar nu se suprapunea perfect. Este firesc, căci limba este bogată în sinonime

și posibilități multiple de exprimare a aceleiași idei, iar fiecare autor ține nu numai la ideile, dar și la cuvintele și frazele lui. În cel de-al doilea caz, Katherine Verdery, *Viața mea ca spioană*, este vorba de o autoare a cărei limbă maternă este engleza, dar care și-a însușit foarte bine limba română, făcând numeroase stagii de specializare în România. După 1990, și-a studiat dosarele de la Securitate și a scris această carte de amintiri. Autoarea a dorit ca lucrarea să fie publicată simultan în engleză și în română, deci mie mi-a revenit plăcuta misiune de a o transpune în limba noastră. În manuscrisul englezesc, Katherine Verdery introdusese mai multe procese-verbale și alte documente din dosarele Securității, evident traduse în engleză, pe care eu le-am tradus înapoi în română. Firește, m-am străduit să folosesc cât mai mult un „limbaj de lemn”, dar nu am „nimerit” exact formulările. Katherine avea documentele și, în varianta finală, a înlocuit traducerea mea cu originalul Securității, spunându-mi în glumă:

„– Traducerea este foarte bună, dar cu limbajul Securității nu prea ați avut de-a face!

– Da, din fericire, m-a ferit Dumnezeu!

Octavia Nedelcu: Niciodată nu-mi recitesc traducerile, prefer originalul. Sufăr de fiecare dată când îmi dau seama că puteam găsi o altă soluție... De regulă prefer să am o relație cu cartea, cu obiectul muncii de traducător. Am corespondat însă cu unii autori, cerându-le lămuriri (Svetislav Basara), ori i-am cunoscut pe alții la campanii de promovare și lansări de carte (Dubravka Ugrešić). Uneori e mai bine ca autorul să rămână în umbra operei, iar traducătorul în umbra autorului.

Antoaneta Olteanu: În cazul unui traducător profesionist, angajat în mai multe proiecte pe an, și care, adesea, mai are și o altă profesie, recitirea cu ochii detașați nu se prea poate realiza, dacă vorbim de lăsarea traducerii „să se odihnească”, pentru a putea cântări mai bine posibilele variante. Nu lucrez cu variante, soluționez pe loc situațiile sofisticate ce apar în text... În cazul meu, munca la facultate și „coincidența” traducerii unor texte – de literatură sau istorie, mentalități, memorii – fundamentale pentru domeniile de predare și de cercetare în care sunt implicată fac adesea să reiau textele respective, comentându-le în studii

sau în discuțiile cu studenții. De aceea nu poate fi vorba de o detașare totală de text, de o uitare a lui... Traducerea este, în fond, o lectură cu mare, mare atenție, cu o focalizare pe fiecare cuvânt, dar și pe fiecare idee sau scenă și cele mai puternice se întipăresc adânc în memorie. Îmi amintesc mereu contexte legate de aproape, ca să nu spun toate textele, legate atât de momentul traducerii, cât și ideile întâlnite acolo. De aceea pot jongla ușor cu ele când am nevoie, fiindu-mi mereu proaspete în minte. Nu se pot uita emoțiile stârnite de *Scrisorarul* lui Mihail Șişkin, de *Amintiri din Casa morților*, de Fiodor Dostoievski sau *Destin în bătaia vântului*, de Evghenia Ghinzburg, pentru a numi doar trei dintre traducerile mele care m-au marcat emoțional. Dar încerc să apreciez de fiecare dată cărțile din mai multe puncte de vedere – al conținutului, al nivelului de dificultate al limbii, al stilului auctorial, al apartenenței lor la un anumit curent literar, dacă e vorba de beletristică, al impactului pe care-l poate avea textul asupra cititorului român ș.a.m.d. Deși traducerile vin aleatoriu, fără o ordine prestabilită, pentru un traducător rămân mereu înlănțuite, sunt în legătură una cu alta, legate prin fire difuze care le țin împreună, le păstrează în actualitate și într-o permanentă comparație. Sigur că e important să fii în legătură cu autorul, să-i poți cere sprijin, în cazul unor dificultăți, să încerci să găsești alături de el varianta potrivită. În cazul clasicilor, lucrurile sunt clare (și, pe de o parte, e bine că e așa!). În cazul scriitorilor contemporani, într-o mare măsură ei nu doresc un contact cu traducătorul. Fie că timpul nu le permite, fie că pur și simplu nu vor să fie deranjați, fie că agentul nu dorește asemenea complicații. Pe de altă parte, autorul însuși e mai speriat decât traducătorul în cazul primei transpuneri a sale în altă limbă. Există o neîncredere în faptul că acesta îi poate asigura un transfer favorabil în noua limbă și în noua cultură; mai mult, întrebările „tehnice” ale traducătorului îi pot părea niște chițibușuri total neînsemnate, comparativ cu teama de a nu fi receptat în general. Pentru că am fost invitată la o întâlnire cu scriitorul Mihail Șişkin, dornic să-și vadă traducătorii care lucrau la *Scrisorari*, am avut ocazia să mă întâlnesc și să discut cu scriitorul înainte de a ajunge cartea la tipar. Ne-am manifestat curiozitățile și am pus întrebări mai ales între noi, traducătorii – Mihail ne privea cu mare curiozitate și oarecare superioritate, ca pe niște

copii care se pierd în detalii. Contacte pozitive am avut și le am în continuare cu Andrei Kurkov, Marina Stepnova, Vladimir Lorcenkov. Nu am avut curiozități legate de textele lor și nici ei nu au avut curiozități în legătură cu activitatea traducătorului. Au fost însă recunoscători pentru faptul că scrierile lor au fost extrem de apreciate de publicul român, iar pentru autor, ca și pentru traducător, acesta este lucrul cel mai important.

Ionela Voicu: Relația cu cartea tradusă este destul de greu de explicat, este mândrie în fața rezultatului unei munci care te-a ținut pe scaun câteva luni bune, dar și frustrare, trădare a autorului cum se spune, reproșul că se putea mai bine, că timpul a fost prea scurt. Să recitesc cu ochi detașați, recunosc, simt nevoia, însă termenele editurilor nu-ți prea permit o detașare de text și o recitare peste o lună-două, de exemplu, când nu-ți mai recunoști neapărat cuvintele. Mi se întâmplă să recitesc pasaje din cărțile traduse și să nu le mai recunosc pe de-ntregul, să bănuiesc editura de modificări, până verific în manuscrisul inițial și găsesc cuvintele întocmai. Nu voi putea însă niciodată să recitesc o traducere cu un ochi complet străin, există mereu acea autocritică mult mai severă decât critica. Mai exact, atunci când sunt conștientă că textul îmi aparține, el devine mult mai „flexibil”, „modificabil” și „interpretabil” și, recitind, caut mereu variante mai bune. Consider totuși că, pentru o ultimă corectură a textului, nu trebuie ca traducătorul să ajungă la detașarea completă de text, ci la o obiectivare, o punere la distanță, rămânând însă în atmosfera cărții. Să recitești cu un ochi de cititor, dar conștient că poți îmbunătăți textul. Am avut norocul să întâlnesc unii autori ai cărților traduse. Este foarte interesant să constați apoi că îți apropii textul prin faptul că ai întâlnit autorul, l-ai auzit vorbind, îi cunoști povești din viață, e ca un nod subiectiv, să-i zic așa, cu textul, sau invers, textul e un punct de întâlnire cu autorul. Vorbind de traducerea efectivă, am avut situații în care am întrebat direct autorul cu privire la probleme practice de traducere. De exemplu, la cartea *Soții și concubine*, l-am întrebat pe Su Tong cum a ales numele personajelor, dacă au o relevanță în desfășurarea narațiunii și dacă consideră că trebuie traduse ca sens (în limba chineză, numele proprii sunt cuvinte comune din limbă) sau transcrise fonetic. O altă situație am întâlnit la Cao Wenxuan, în cartea

Bronz și Floarea Soarelui, în care nu reușeam să înțeleg dimensiunea cadrului geografic, dacă povestea este imaginată pe malul unui râu sau al unui fluviu. Recunosc că aveam tendința să „naturalizez” povestea, respectiv să-mi imaginez mai degrabă cadre mici, copilăria pe malul unui râu fiind mult mai comună în poveștile noastre. Însă, în urma discuției cu autorul, am înțeles că era vorba de un fluviu (limba nu ajută în acest sens, cuvântul *râu mare* putând desemna atât un râu, cât și un fluviu în terminologia noastră).

Ați realizat și traduceri specializate? Dacă da, cum le priviți în raport cu cele literare?

Maura Cotfas: Da, dar destul de puține. Tocmai pentru că nu mă pasionează foarte tare. Ca să pun efort și timp în ceva, trebuie să-mi placă. E trist că traducătorii de lucrări literare câștigă mult mai prost (depunând un efort mult mai mare, cred eu) decât cei care se ocupă de traduceri specializate.

Cristina Godun: De-a lungul carierei am realizat o gamă foarte variată de traduceri de specialitate, în special din dorința de a acumula experiență și a mă deprinde cu registre stilistice diferite, dar relația cu textul a fost întotdeauna una seacă, „chirurgicală”, lucru care m-a convins că nu am nicio afinitate pentru ele. Prefer să traduc gratis un text care „îmi vorbește”, decât un text juridic pe bani.

Anca Irina Ionescu: Am realizat și traduceri specializate (din domeniul economic, juridic, medical,

didactic etc.) și consider că sunt extrem de folositoare și pentru cele beletristice, căci literatura beletristică înglobează tot. Acțiunea și personajele pot evolua în orice fel de spațiu, cibernetic (R. Frakes, W. H. Wisner, *Terminator*), la vânătoare (*Anna Karenina*), în Revoluția Culturală din China (H. Bodard, *Văduva lui Mao*), în timpul războiului burilor și în Parlamentul Englez (W. Churchill, *Anii tinereții mele*), în regiunea minieră din nordul Angliei (D.H. Lawrence, *Amantul doamnei Chatterley*), în timpul Revoluției de Catifea din Cehoslovacia (B. Hrabal, *Scrisori către Dubenka*) etc., iar cunoștințele din alte domenii, mai ales cele de terminologie, sunt esențiale. Așadar, consider traduceri specializate un sprijin și o documentare pentru cele literare.

Octavia Nedelcu: Da, am tradus cărți despre educația adolescenților, o enciclopedie cu sfaturi practice, texte juridice, administrative, de sociologie, chiar filosofie. Spre deosebire de traduceri literare, cele specializate au un registru lingvistic mult mai redus și o constrângere mai mare, ceea ce nu înseamnă că sunt mai ușoare ori mai grele.

Antoaneta Olteanu: Pe lângă beletristică, am tradus și cărți de memorii, politologie, eseuri/ reportaje jurnalistice, dar într-o oarecare măsură acestea nu au un standard foarte diferit de cel al textelor literare. La cărțile de istorie traduse sau la cele de psihologie aplicată, de tehnică a negocierilor lucrurile stau oarecum diferit. Nota eseistică, aleasă de autori pentru o mai bună receptare din partea cititorului, ajută, dar termenii de specialitate îl solicită

pe traducător în alt fel. Din nou, dacă nu a avut anterior, „întâmplător”, lecturile necesare, traducerea specializată poate pune mai multe dificultăți decât una de beletristică.

Ionela Voicu: Am realizat și traduceri specializate, dar nu foarte multe. Spre deosebire de traducerea literară, exactitatea informației primează în detrimentul esteticii limbii. În limba chineză este interesant faptul că sensul terminologiei de specialitate este mai ușor de dedus decât în limba română. Pentru limba chineză nu suntem foarte mulți traducători, prin urmare puține persoane sunt specializate pe un domeniu sau altul, uneori fiind nevoiți să traducem din domenii total străine. Nu de multe ori, necunoscând terminologia, recurg la explicitarea termenului, ceea ce nu este neapărat o inexactitate a traducerii, însă nu este nici varianta optimă.

Care sunt dificultățile pe care le ridică limba română în procesul de traducere din limba-sursă? Care sunt dificultățile pe care le ridică limba-sursă din care traduceți?

Maura Cotfas: Ar fi o listă destul de lungă. O să mă limitez la câteva. Lingvistic vorbind, engleza este o limbă SVO, adică subiectul e mereu exprimat; în română, nu e așa. O greșeală frecvent întâlnită este că studenții – din dorința de a fi (mult prea) fideli textului sursă – pun mereu pronumele personal în română, în cazuri în care acesta e redundant, ceea ce are ca efect lipsa naturalității exprimării. E o greșeală aparent nu foarte gravă, dar importantă. Alt lucru care-mi vine în minte este folosirea timpurilor verbale în traduceri: folosim perfectul simplu sau perfectul compus? Un „past tense” în engleză poate fi tradus în română fie cu perfectul compus, fie cu imperfectul, dar depinde, desigur, de cum înțelegem situația descrisă – asta este altă chestiune unde studenții întâmpină probleme. Ar mai fi și pasivul, care apare foarte des în engleză (și cu verbe care nu permit pasivizare în română) și de multe ori ar fi indicată folosirea formei active în română.

Cristina Godun: De multe ori am impresia că limba română este mai săracă, cel puțin comparativ cu polona, că îi lipsește ușurința de a forma noi

cuvinte, de a fi concisă și jucăușă, uneori te împinge la compromisuri, la exprimări perifrastice, dar personal o percep ca pe o provocare și o stimulare a creativității personale. Cât privește dificultățile pe care le ridică polona, aș menționa diferențele de natură morfo-sintactică (prezența genului la formele verbale de timp trecut) sau lexicală (foarte multe formațiuni abstracte aproape intraductibile monolexemic în limba română), ceea ce face ca traducerea perifrastică să perturbe echilibrul frazei).

Anca Irina Ionescu: Dificultățile din limba-sursă sunt strâns legate de cele din limba română din motive multiple: nu există realitățile respective, nu există un corespondent foarte fidel al cuvintelor folosite de autor etc. Le rezolv în mod diferit, de la caz la caz. Uneori se impune formularea de note de subsol, pentru a facilita înțelegerea textului. De pildă, dacă un personaj dintr-o carte cehă va face aluzie la cele 2000 de cuvinte, nu va fi suficient să traducem acest lucru în română, ci va fi obligatoriu să facem o notă în care să se explice că acesta a fost titlul unui manifest. În cazurile în care limba română nu are un corespondent foarte apropiat și mai ales în cazul titlurilor, îmi place să mă consult cu colegi cunoscători ai limbii respective și cu experiență în domeniul traducerilor, nu numai literare, ci și de alt fel, chiar și simultane.

Octavia Nedelcu: Deși Ivo Andrić menționa în corespondența privată, când se afla la București (octombrie 1921-noiembrie 1922), în calitate de viceconsul la Ambasada Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor că învață limba română care „nu este nici atât de urâtă și nici atât de grea precum se crede” (se întorsese dintr-o misiune diplomatică de la Roma), personal nu cred în dificultăți, ci în diferențele firești dintre limbi care fac parte din familii lingvistice diferite (limbă romanică vs. limbă slavă), la nivel de prezențe ori absențe ale unor categorii gramaticale, la diferențe de topică, frecvență și norme lexicale.

Antoaneta Olteanu: Dificultățile pe care le ridică limba română sunt extrem de numeroase și la nivel lexical, și la nivel stilistic. Toți ne-am dat seama că limbii române îi lipsesc multe cuvinte, și dintre cele abstracte, și concrete. Evoluția târzie a limbii literare a văduvit-o de lipsa unor stiluri (coerente) ale perioadelor mai vechi din istorie. Ca să nu mai

vorbim, în cauza unor erori stilistice, de confuzia care se face între formele regionale sau dialectale și arhaisme sau chiar colocvialisme... O mare greutate o constituie, în procesul de traducere a literaturii ruse contemporane în română, prezența unor cuvinte sau expresii noi, nefixate de dicționare, de care abundă scrierile. Aici este de mare folos internetul, fără de care textele ar fi fost aproape imposibil de tradus. O altă dificultate, și pentru literatura contemporană, care rezonază mereu cu perioada sovietică, este necunoașterea unor contexte culturale sau istorice reflectate în jocuri de cuvinte sau aluzii și care pot fi ratate extrem de ușor (aici menționez romanul *Frumoasa rusoaică*, a lui Viktor Erofeev, care cu greu a putut fi „brăzdat” cu sprijinul aproape al întregului grup de ziariști străini de la Moscova din anii 2003-2004!). E adevărat, poate pentru un român nu au importanță toate aceste trimiteri, dar nu trebuie să uităm că nu pentru români/ pentru străini a fost scrisă cartea, ci pentru ruși, și nu avem cum s-o purificăm de elemente „inutile” pentru a asigura coerența lecturii pentru cititori din alte spații literare. În ceea ce privește textele de secol al XIX-lea, în marea majoritate, paradoxal, mi se par mult mai ușoare, mai corecte. În anumite situații, excesul de arhaisme și un stil destul de grosolan (*Domnii Golovliov*, de M.E. Saltîkov-Șcedrin) sau de jargonisme (militare, din lexicul husarilor ruși – în multe povestiri de tinerete ale lui Lev Tolstoi) te fac să urăști textele respective și să nu mai simți aproape nicio plăcere la încheierea lor...

Ionela Voicu: Limba română este destul de pretențioasă în traducere, și anume naturalitatea expresiei nu este tocmai ușor de obținut. Deși este foarte deschisă la împrumuturi neologice, limba literară la un nivel estetic este destul de conservatoare, consider eu. Este mult mai ușor să „faci să sune bine” engleza, decât româna. Pe de altă parte, menționez că traducerea din limba chineză sunt destul de puține, ceea ce face ca o mulțime de termeni, fenomene sociale și culturale specifice să nu aibă o echivalare consacrată în limba română, traducătorul făcând de cele mai multe ori și muncă de terminolog. Când privește dificultatea traducerii din chineză, să nu uităm că vorbim de o limbă scrisă cu caractere a căror grafică poate aduce, de asemenea, sens în text sau jocuri de cuvinte. La fel și puternica

omofonie. Părțile pierdute din mesaj sunt uneori destul de mari. De cele mai multe ori, chiar și în traducerea literară, prioritizăm sensul, lăsăm în plan secundar celelalte trăsături ale caracterului, și anume grafică și fonetică. Gramatical vorbind, o problemă constantă cu care mă confrunt în traducerea din limba chineză este cea a timpurilor verbale. Practic, trebuie să transfer un mesaj dintr-o limbă fără timpuri verbale într-una cu timpuri verbale puternic nuanțate. Deși această situație lasă o libertate totală traducătorului, totuși sentimentul ratării sensului sau impresia că tonalitatea spunerii nu este cea potrivită este destul de pregnant, efectiv nu prea ai de ce să te ancorezi, să-ți confirme că ești pe direcția autorului.

În ce măsură se pot reconstitui într-o altă limbă particularitățile lingvistice, retorice, emoțiile personajelor, atmosfera și semnificațiile textului inițial?

Maura Cotfas: Într-o mare măsură. Fiecare limbă are farmecul ei, depinde de traducător să găsească formula câștigătoare. De asta munca se cheamă „traducere și adaptare”. Se pot folosi și note în cazul în care se impune o explicație mai amplă.

Anca Irina Ionescu: Particularitățile lingvistice, retorice, emoțiile personajelor atmosfera și semnificațiile textului inițial nu numai că se pot reconstitui, dar este obligatoriu să fie redată în română. Pentru textele mai vechi, limba română ne ajută foarte mult, pentru că are o bogăție sinonimică aparte, bazată în mare măsură pe introducerea unui mare număr de neologisme, în special de origine franceză, începând din secolul al XIX-lea, ceea ce a subliniat caracterul preponderent neolatin al limbii. Acestea s-au suprapus peste cuvintele mai vechi, de origine slavă, care, fără a ieși din uz, sunt resimțite ca oarecum mai vechi (așa cum și sunt), uneori fiind sinonime aproape perfecte care se pot înlocui în mai toate contextele lingvistice cu foarte mici excepții. De exemplu, *speranță/ nădejde*, sinonime aproape perfecte, totuși se spune *nutresc speranța* și *trag nădejde* și sună oarecum straniu dacă spunem *trag speranță* sau *nutresc nădejde*, căci cele două cuvinte (*trag* și *nutresc*, *speranță* și *nădejde*) sunt de vechime diferită în limbă. Această particularitate a limbii române m-a ajutat enorm atunci când am tradus

texte mai vechi (Carol IV, *Scrieri literare*, sec. XIV, Jan Hus, *Scrieri despre credință*, sec. XV, ba chiar și L.N. Tolstoi, *Spovedania* sau *Părintele Serghie*).

Octavia Nedelcu: Fără îndoială că aspirațiile oricărui traducător sunt să redea prin textul tradus atmosfera și emoția generată de textul original. Se știe însă că orice traducere „pălește” într-o oarecare măsură strălucirea originalului și că traducerea după traducere este cea mai nefericită soluție. De pildă, după obținerea, în 1961, a premiului Nobel pentru Literatură de către Ivo Andrić, pentru a fi cât mai repede publicată traducerea splendidului roman *E un pod pe Drina* (recent reeditat de Editura Polirom), editorii de la Editura pentru Literatură Universală au optat pentru traducerea din limba franceză, realizată de Ioana Seber și Gellu Naum foarte bine. Dar la o analiză atentă dintre textul original și traducere se observă, pe alocuri, discrepanțe. Evident, sunt „erori colaterale”, pe care traducătorii încearcă să le diminueze prin „elemente compensatorii”. Așadar, eu cred că o traducere bună poate stârni aceleași sentimente, emoții, poate descrie atmosfera din textul original, fără a-l depăși, înfrumuseța ori stiliza.

Antoaneta Olteanu: Într-o măsură destul de mare. Sunt probleme mai mari la nivelul registrului stilistic, unde „vechimea” arhaismelor, ca să spun așa, lasă de dorit în română. În romanul lui Mihail Șişkin, *Părul Venerei*, în care se foloseau colaje masive din cronici rusești sau texte religioase de secol al XVII-lea sau al XVIII-lea, arhaismele românești nu te ajută deloc să păstrezi secolul! Apoi, la nivelul retoricii sau al emoției, anumite redundanțe rusești, multe structuri care devin pleonastice în română trebuie evitate – aici nu e vorba de particularități stilistice, de anumite mesaje emoționale, ci pur și simplu de structurile sintactice ale limbii ruse. Evident, nu pot fi păstrate jocurile de cuvinte și majoritatea proverbelor sau construcțiilor frazeologice, care trebuie reconstituite.

Ionela Voicu: Traducătorul se confruntă tot timpul cu astfel de situații. De cele mai multe ori, trebuie să faci alegeri, nu poți fi fidel în totalitate textului și particularităților lui.

Poate modifica o traducere dintr-o limbă în alta, dintr-o cultură în alta, dintr-o epocă în alta, semnificațiile de bază ale textului/ mesajul ideologic/ provocările psihologice, morale ale unui personaj?

Maura Cotfas: Cred că nu. Dacă traducerea este într-adevăr reușită, dacă e adecvată, dacă s-a apelat și la eventuale note ale traducătorului, lucrurile ar trebui să fie egale. Pe de altă parte, există și scriitori care au un stil aparte, o turnură specifică a frazei. Nu l-am tradus pe Ishiguro, un autor pe care îl iubesc foarte tare, dar, citindu-l, m-am întrebat adesea cum s-ar putea surprinde în traducere acea topică uneori stranie chiar și englezei, structurile și arhitectura textuală care-i caracterizează scriitura. E greu, o mare provocare pentru traducător. Dar nu imposibil.

Cristina Godun: Nu am întâlnit asemenea situații.

Anca Irina Ionescu: Traducerea dintr-o limbă în alta, dintr-o cultură în alta, dintr-o epocă în alta etc. poate evident modifica semnificațiile și mesajul textului original, atunci când este o traducere slabă, când traducătorul nu are experiență și, mai ales, este lipsit de cultura generală necesară înțelegerii contextului. Aceasta nu se poate obține decât prin lecturi frecvente și de la o vârstă cât mai fragedă și, mai ales, printr-o cât mai bună cunoaștere a limbii materne.

Octavia Nedelcu: De data aceasta vorbim de traduceri mai puțin reușite care pot deteriora ori chiar modifica o traducere. Folosesc de multe ori aceste traduceri la cursuri cu mențiunea „așa nu”, încercând să argumentez studenților greșelile mai mari ori mai mici de traducere și, de ce nu, solicitându-le chiar variante mai bune. Nici diplomele și nici atestatele (dacă există) nu validează un bun traducător, ci experiența de până atunci. Din păcate, editurile nu mai dispun de redactori cunoscători de limbi străine (exceptând poate limba engleză) și nici nu sunt dispuși, financiar vorbind, să lucreze cu specialiști în calitate de colaboratori, care ar corecta măcar greșelile grave care conduc la modificări de sens.

Antoaneta Olteanu: Sigur că nu. Traducerea trebuie să-și facă treaba, să traducă/ să transpună ce are

de tradus. Faptul că, la transferul între cele două culturi, textul/ mesajul/ personajul ar putea să nu fie înțeles de către cititorii din cealaltă cultură este un risc pe care și-l asumă, în primul rând, editorul. Dar traducătorul nu trebuie să „înfrumusețeze”, să „românizeze” textul, pentru ca el să fie înțeles de compatrioții săi.

Ionela Voicu: Generațiile se schimbă, experiențele lor sunt altele, oamenii nu mai empatizează la fel cu personaje ale căror experiențe nu le-au trăit direct. Citindu-l pe Su Tong în limba română, empatizezi ca femeie cu eroinele lui triste, însă nu poți înțelege presiunea socială a tradiției și obiceiurilor.

Trebuie ca traducătorul să redea în mod fidel contextul cultural-istoric al textului inițial sau să-l adapteze la sistemul de referință al cititorului din epoca și limba-țintă?

Maura Cotfas: Cred că traducătorul trebuie să-i fie fidel, în primul și-n primul rând, textului pe care îl traduce, nu cititorului care va citi textul. Cititorii sunt mulți și impredictibili, unii cunoscători, alții mai puțin. Datoria traducătorului este să servească textul cât mai bine și mai onest cu putință. Adaptarea sau trimiteri la sisteme de referință (mai) actuale sau (mai) familiare cititorului se poate face prin note explicative – acestea fiind, totuși, în afara textului propriu-zis.

Cristina Godun: Traducătorul trebuie să respecte contextual textul original și să ofere cititorilor lămuririle cuvenite la notele de subsol sau în prefață/postfață.

Octavia Nedelcu: Cred că traducătorul trebuie să redea fidel textul inițial, adaptându-l la sistemul de referință al cititorului din epoca și limba țintă.

Antoaneta Olteanu: Opinia mea este că trebuie să redea fidel contextul cultural istoric original. Într-un text în care este folosită abrevierea NKVD sau KGB, sau chiar cuvântul „Ohrana”, nu trebuie să traduc prin „Securitate”, pentru ca românii să înțeleagă despre ce este vorba. În primul rând că, pentru asta, există posibilitatea de a folosi note de subsol, dacă e cazul. În al doilea rând, pentru cititorul tânăr de azi

Securitatea nu știu dacă mai spune prea mult! Așa că trebuie păstrat contextul și referențialul original, imuabil. Cei care nu-l cunosc și vor să afle mai multe pot găsi detalii. Dacă e o scriere de ficțiune, oricum pot să nu-l bage în seamă; dacă e o scriere de specialitate, de istorie, de exemplu, mutilarea unui termen istoric e o barbarie (aș da un exemplu, dintr-un roman al lui Vasili Kononov, *Pioniera goală*, unde abrevierea SMERȘ – de la „moarte spionilor”, care se referă la o instituție represivă politizată a fost adaptată de traducători în forma MOARȘ, prin abrevierea traducerii sintagmei originale!).

Ionela Voicu: Trebuie să redea cât mai fidel contextul cultural-istoric. Pe de altă parte, recunosc că uneori adaptez în traducerile mele textul inițial. Spre exemplu, în traducerea unor discursuri oficiale, termenul „tovarăș”, care încă este în uz în societatea chineză contemporană, îl voi traduce în funcție de circumstanță în „domnul”, luând în calcul sentimentul de perimat și trimiterea la o perioadă cu conotații negative în mentalul colectiv din societatea românească.

Se vorbește de multe ori despre „traduceri actuale” și „traduceri învechite”. Ce înseamnă o traducere actualizată?

Maura Cotfas: Pentru mine, există traduceri bune și traduceri... mai puțin bune. Orice text aparține unei epoci, vorbește sau descrie (într-o mai mica sau mai mare măsură) un timp – și cred că orice traducere ar trebui să respecte registrul textului și vremea lui (vremea căreia îi aparține). De exemplu, nu văd cum – sau mai degrabă de ce – ne-am dori o traducere actualizată a lui *Hamlet* sau *Macbeth*. Nu-l văd pe primul vorbind în neologisme sau argou, la fel cum nu le văd nici pe vrăjitoarele din *Macbeth* prezicând soarta în neologisme. O traducere ar trebui să fie adecvată și consistentă cu textul – mai degrabă decât „actuală”.

Cristina Godun: O traducere învechită nu este totuna cu o traducere proastă. Limba evoluează de la generație la generație, se preschimbă, capătă valențe noi, în secolul al XXI-lea nu mai vorbim ca în secolul al XIX-lea. De multe ori, o traducere învechită poate fi corectă, dar trunchiată de cenzură.

Personal, cred că o traducere nouă a unui text deja tradus poate aduce ceva inedit, care ține de sensibilitatea traducătorului. Nu este o chestiune de rivalitate cu un text vechi, ci posibilitatea de a oferi o nouă viziune asupra unui text cunoscut, care poate căpăta o nouă viață.

Anca Irina Ionescu: Traduceri învechite fără îndoială există. Unele lucrări s-au tradus cu 50 de ani în urmă sau mai mult, or, între timp, limba a evoluat, cititorii de astăzi riscă să nu înțeleagă sau să li se pară hazlie o formulare care acum cincizeci de ani părea neutră din punct de vedere stilistic. Apoi nu trebuie să uităm că, deși nerecunoscută oficial, la noi cenzura a funcționat tot timpul. Am avut surpriza să constat, când am vrut să reeditez unii autori, că lipseau pagini întregi, deoarece se refereau la biserică, religie sau puneau România și pe români într-o situație nu tocmai favorabilă. Și mai există un aspect. Cu ani în urmă, în edituri existau, pe lângă redactorul de carte, corector etc., și un confruntator și un stilizator. Confruntatorul avea sarcina să compare textul românesc cu textul original și să semnaleze eventualele omisiuni, traduceri, după părerea lui nepotrivite etc. S-a renunțat la el și uneori este păcat, căci, dacă pentru limbile de largă circulație acest serviciu poate fi făcut astăzi de redactorul de carte, pentru limbile cu circulație restrânsă operațiunea de confruntare nu se mai face și nu există nicio garanție că versiunea românească respectă întru totul originalul.

Antoaneta Olteanu: Cred că o traducere e învechită dacă are în ea adaosuri ce o învechesc – la confruntare se observă un exces de regionalisme, neoașisme românești, ca în multe traduceri ale lui Dostoievski, de exemplu, intens „sadovenizat”. Și atunci o traducere nouă e binevenită, dacă se respectă toate particularitățile stilistice ale textului. Traducătorii „creatori” vorbesc mereu extrem de intens și agresiv despre „actualizarea” traducerii – ei impun texte cu forme lexicale specifice secolelor al XX-lea sau al XXI-lea pentru originale de secol al XIX-lea sau al XVIII-lea! Fenomenul nu e local, și alții își bat capul cu el. Am scris într-un articol din „Fitalit” nr.9 din 2016 despre „șosetele” prințului Andrei Bolkonski, pe

urmele lui Janet Malcom, profund indignată de folosirea, într-o ediție americană nouă a romanului *Război și pace*, de Lev Tolstoi, a acestui cuvânt în locul obielelor tradiționale. Și autoarea americană ajunge la concluzia că traducerea din secolul al XIX-lea a romanului menționat rămâne încă în picioare, în ciuda trecerii timpului și este, din multe perspective, mult mai corectă decât variantele noi. Concluzia este clară: o traducere rămâne mult timp actuală, dacă este făcută corect.

Octavia Nedelcu: Nu cred în opoziția traducere actuală vs. traducere învechită, cred că există traduceri reușite și traduceri mai puțin reușite. E drept că putem pune în discuție evoluția limbii, iar o traducere dintr-o altă epocă îngreunează, poate, accesul cititorului contemporan, dar asta nu înseamnă că i se diminuează valoarea ori estetica expresiei. Uneori această „actualizare” poate dăuna unui text dintr-o perioadă revolută.

În ce măsură contează activitatea dvs. de cadru didactic/ cercetător în munca de traducător? Sunt studenții interesați de meseria de traducător?

Maura Cotfas: Lucrez traduceri cu studenții la cursul practic, care de-a lungul anilor m-a învățat multe și pe mine. Nu doar să-mi perfecționez vocabularul, ci și să îi învăț pe alții cum să abordeze și să lucreze un text. Mulți studenți lucrează cu plăcere și aplecare, dar nu toți au har pentru a face traducere – iar „a avea har” nu e, cred, direct proporțional cu efortul depus, cu munca sau cu practica. Uneori cele mai bune și inspirate soluții vin de la cei care nu se omoară cu temele, dar care... au inspirația și cuvintele la ei. Deci cred că, pe lângă muncă – aceasta e, evident, sfântă – mai e nevoie și de acea „chemare” despre care tot auzim, în mai toate domeniile.

Cristina Godun: Contează în măsura în care, prin traduceri, putem completa bibliografia programei și contribui la formarea unui canon literar prin intermediul traducerilor-program, lucru ideal, dar nu întotdeauna posibil în condițiile economiei de piață, când editurile sunt interesate și de vânzare, nu numai de valoare. Activitatea de cadru didactic nu este însă esențială în procesul de traducere, deși e complementară. Studenții

Cum vedeți traducerile în viitor?

sunt interesați de traduceri, dovadă fiind numărul consistent de candidați la concursul de traduceri al Departamentului, deși în practică puțini sfârșesc prin a urma consecvent cariera de traducător.

Anca Irina Ionescu: Activitatea de cadru didactic și cercetător este foarte importantă pentru munca de traducător din două motive: 1. profesorul trebuie să transmită cunoștințele într-un mod cât se poate de clar, așa cum trebuie să fie transmis și mesajul operei originale; 2. fără o formare ca cercetător exigent și meticolos al contextului istoric și cultural în care a apărut o operă literară, mesajul acesteia nu poate fi nici înțeles pe deplin, nici redat în mod corect. Cât despre studenți, interesele lor sunt diverse. Unii dintre ei sunt sincer interesați și pasionați de această activitate, am avut de multe ori surpriza să primesc traduceri excelente din partea lor, făcute cu probitate științifică și mult talent literar. Se simțea că au făcut acest lucru de plăcere și nu există binecuvântare mai mare decât să-ți câștigi traiul zilnic prestând o muncă pe placul inimii. Dar tocmai aici pare să fie problema, nu sunt sigură că traducerile literare chiar le pot asigura existența lor și familiilor lor, ceea ce contravine entuziasmului și interesului pe care îl pot manifesta.

Octavia Nedelcu: Meseria de dascăl are avantajul de a învăța să-i înveți pe ceilalți, de a-ți explica anumite probleme pentru a le putea argumenta la rândul tău și, de aceea, mulți colegi de breaslă, cadre didactice, sunt foarte buni traducători, „doi într-unul”. Astăzi, la Facultatea de Limbi și Literaturi Străine, vin foarte mulți studenți cu acest gând, de a învăța una-două-trei limbi străine și de a deveni traducători (e drept că nu neapărat traducători literari). În acest sens, există discipline, secții și masterate de profil, unde concurența este foarte mare.

Antoaneta Olteanu: Așa cum am spus, în cazul meu sunt în perfectă interdependență. Domeniile de cercetare îmi oferă cunoștințe despre context, lexicul și stilul necesar, iar traducerile, la rândul lor, completează bagajul informațional pentru domeniile respective! ■

Maura Cotfas: Făcute de oameni talentați – în niciun caz de mașini. Nu cred (dar cine știe?) că o mașină – care trebuie să funcționeze conform unor parametri și algoritmi foarte clari și ficși – poate avea capacitatea de a surprinde subtilități și de a adapta și adecva un text la fel cum o poate face o ființă umană

Cristina Godun: Indispensabile pentru cunoașterea reciprocă și a lumii înconjurătoare. Mă îngrijorează mai degrabă calitatea traducerilor, editurile recurgând de multe ori la mână de lucru ieftină și necalificată în detrimentul calității, iar acest lucru se vede, din păcate, în multe din cărțile de pe piață.

Anca Irina Ionescu: Văd viitorul traducerilor în mod optimist. Nu cred că se va renunța vreodată la ele, deoarece reprezintă o componentă importantă a vieții noastre culturale de astăzi. În contextul multicultural de astăzi, cunoașterea culturii celuilalt este obligatorie pentru a-l putea înțelege. Fără înțelegere nu putem conviețui, nu ne putem tolera reciproc și realitatea vieții ne pune, vrând-nevrând, unii alături de alții. Conviețuim sau dispărem, îl înțelegem pe celălalt sau ne stingem, așadar va trebui să citim literatura celor din jurul nostru, căci este una dintre cele mai bune căi de a ajunge la sufletul aproapelui nostru care gândește și vorbește în altă limbă decât noi, dar simte la fel.

Octavia Nedelcu: În ciuda tehnologiei foarte avansate, care ne uimește de fiecare dată, am convingerea că încă o lungă perioadă de timp, va fi nevoie de traducători talentați, cât vor exista cărți și autori valoroși.

Antoaneta Olteanu: Ca și acum. Unele foarte bune, dacă vorbim de traducători buni, altele făcute de diletanți, cu patalma sau nu...

Ionela Voicu: Sunt optimistă în legătură cu viitorul traducerilor, și mă refer la cele din limba chineză. În prezent, statul chinez investește destul de mult în promovare, mizând pe carte ca vehicul cultural. ■

Cu sufletul la gură

MONICA SAVULESCU VOUDOURI

Dependența de buletinele de știri este rea ca orice dependență. Faptul de a te trezi dimineața și de a deschide televizorul sau computerul panicat să vezi ce s-a mai întâmplat pe planiglob cât tu, păcătosul, trăgeai la aghioase, mi se pare un simptom maladiv al lumii moderne. Unii se laudă că și l-au depășit, că s-au mutat la țară la aer curat și la iarbă verde. Sau că țin aparatele în casă, dar le consideră mortăciuni. Sau că pe ei nu-i afectează în nici un fel ce se poate vedea pe ecrane.

Cunosc însă multă lume de bine, care trăiește acest sentiment fals de participare, această iluzie că fiind informat ai vreun rol în desfășurarea evenimentelor, că ai cu cei de pe ecran o relație biunivocă, adică vezi doamne că, dacă îi vezi tu pe ei, te văd și ei pe tine și dacă tu ții seama de ei, țin și ei seama de tine. Și această categorie de oameni, trebuie să recunoaștem, în ultima vreme nu se plictisește. Agențiile de presă te țin în priză. Te uiți la știri ca la programele de scamatorii: unde e iepurele? iese din mânecă? unde a zburat porumbelul din pălărie?

...Azi a fost omorât un ziarist, făcut bucățele, aruncat cine știe unde, vorbește un șef de stat,

vorbește altul, parcă s-ar ști ceva; aș, ce ni s-a părut informație este fals, se știe și nu se știe. Mâine se mai revine ușor asupra subiectului, dar, ooo-ho-ho, mâine e altă năzbâtie, mâine pornesc emigranți din trei țări deodată, nu unul, nu zece, ci câteva zeci de mii, trec prin deșertul Mexican, se îndreaptă spre granița Statelor Unite. Pe la orele prânzului se aude că acolo se vor mobiliza armatele împotriva lor, dar s-ar putea ca acest lucru să fie dezmințit spre seară, deci să stăm cu urechea ciulită. Nu aflăm nimic la orele înserării, nici peste noapte, dar în zori, ooo-ho-ho, în zori ni se taie respirația, când ni se comunică o altă istorie: cineva trimite colete cu explozibil pe adresa oamenilor politici, foști, prezenți sau viitori. Prinde popa, nu e popa, ori, dacă chiar este prins, rămâi tâmpit ascultând ce a putut fi în mintea unui neica nimeni. Starea de prostație nu are însă timpul necesar să se instaleze ca lumea, fiindcă vine următoarea bombă: cineva, un alt neica nimeni a intrat într-o sinagogă să omoare niște bătrâni. Prinde-l, pedepsește-l cu pedeapsa capitală, fiindcă legea despre pedeapsa cu moartea e la ordinea zilei, la fel ca vânzarea de arme. Subiecte care se discută și se tot discută, în vreme ce scaunul electric nu iese din funcțiune și pe lume orice psihopat poate scoate pistolul, oricând și în orice împrejurare. Știrile sunt, deci, dramatice, palpitate, se omoară la drumul mare, popoarele pleacă dintre granițele lor, poșta duce pachete ucigașe la adrese notorii, poți fi împușcat în momente de grație, când ți se pare că ești la dreapta creatorului tău, oricare consideri că este. Și tu, bolnavul de informații, stai în fața ecranului cu inima strânsă, chiar și atunci când pentru un respiro ți se mai

transmit alte știri considerate probabil la fel de importante. Cum ar fi toaletele ducelor străbătând globul, azi ici, mâine colo. Ducele ca niște Ilene Cosânzene, care de care cu haine mai mai scumpe, cinste marilor caselor de modă. Ba, afli consternat că ducelele au început să se mai și copieze una pe alta, aici o panglicuță, aici un tutu și, lucru de neînchipuit, una dintre ele a îmbrăcat de două ori aceeași rochie în ultimii zece ani.

Printre asemenea evenimente amețitoare, se strecoară și o știre emisă de Banca Mondială. Aproape jumătate din populația globului – suntem anunțați – trăiește cu mai puțin de 5 dolari pe zi. Știrea nu stârnește comentarii, se stinge sub ochii noștri ca o stea căzătoare. Fiindcă imediat aflăm că s-a prăbușit un helicotper cu un multimilionar la bord, că

într-una dintre cele mai mari țări din lume se pregătește reintroducerea dictaturii militare, și tot așa...

Aflăm și noi, românii, că a avut loc un cutremur cam măricel în țară, lucru care ar fi trebuit să ne înspăimânte, după ce de-abia terminatele exerciții de supraviețuire în cazul unui seism puneau în evidență porțiuni întregi ale capitalei aflate în pericol maxim. Am intrat pe rețelele de socializare să văd cum își dau oamenii curaj după eveniment și ce au de gând să întreprindă în perioada imediat următoare. Am aflat că-l căutau pe Arafat să-i smulgă fulgii. Fiindcă uite, probabil știa el ceva – presupuneau –, dar n-a vrut să spună. S-a mulțumit doar să propună o schemă de organizare în fața nenorocirii, să nu ajungem ca de fiecare dată în momnetele de criză să ne bucnim unii în alții și să ne lovim cap în cap. ■

Augustin Buzura în „Tribuna”

bloc notes

Pseudojurnal VI

Am impresia că se vorbește mai puțin decît ar trebui de locul pe care-l ocupă literatura în viața unui om, că acest fenomen, atît de important, este cercetat și mai puțin de sociologi, factori culturali etc. așa că nu ne rămîne decît să-l deducem din diversele statistici, dări de seamă etc. Sigur că se cumpără multă carte, că unele cărți se cumpără cu niște prețuri destul de pipărate la bursa neagră, că pînă și cei ce n-au citit decît manualele școlare, din obligație firește, sînt primii în librării pentru a le cumpăra ca ... „valori de schimb”. Dar cît timp se citește, cît timp le mai rămîne oamenilor pentru lectură este foarte greu de spus. Probabil că nu prea mult, alte solicitări — sociale, profesionale, gospodărești etc. — fiind infinit mai presante. Cel puțin în „topul” discuțiilor cotidiene, literatura a fost depășită de sport și de varietatea preocupărilor casnice. Poate că asta eră situația și mai demult, deși Rebreanu era de părere că literatura este «mijlocul cel mai simplu și mai obișnuit, aș putea adăuga chiar și cel mai ușor și mai ieftin, de comunicare, de apropiere și de înțelegere între oameni, mai cu seamă, firește, între oamenii cultivați. (...) În orice alt domeniu te faci de rîs cînd afirmi o prostie mare. În artă ești suveran să-ți dai cu emfază orice părere pentru că... „gusturile nu se discută”.

Literatura prin urmare domină în relațiile dintre oameni, fiindcă toată lumea se pricepe, e acasă în materie literară. Cine a citit o carte, fie și întîmplător, a dobîndit și dreptul de a o critica. Sînt mulți care exercită acest drept suveran de critică, chiar fără a se mai osteni cu cititul. E suficient să fi auzit ceva, cît de vag, despre o carte ca îndată să-și permită a exprima o părere autorizată. „La urma urmelor de ce să te ostenești citind cînd e așa de ușor să critici pe necitite?” Sigur

că interesul pentru literatură trebuie stimulat și întreținut mereu (chiar și carența cărților este un paradoxal mijloc de a-l întreține). Astăzi însă, omul sincer interesat de propriul său destin spiritual știe să și-l mențină, ba mai mult a învățat să aleagă, să se orienteze spre literatura care-l exprimă cu adevărat, să facă diferența între adevăr și minciună, între un comentariu literar autentic și o „insinuare“ ce se intitulează comentariu literar sau se vrea cronică literară etc., între respirația spiritului și cea a grotei, între cei ce creează, cei ce se situează în cultură și cei ce au eșuat în acest domeniu abia după ce au ratat toate celelalte surse profitabile. Cititorul adevărat de astăzi nu-l va mai trimite pe Caliban la școală, fiindcă știe că el își va arăta imediat diploma și își va flutura pe sub nas diverse fraze sau nume sonore, însă îl va trata cu o nemeritată îngăduință: „Lasă-l, trebuie să trăiască și el cumva!“ El mai știe, cum spunea Carl Sandburg, că:

Viermii de sub pământ n-aud niciodată vântul deasupra și adesea întreabă; „Ce mai e oare și vântul acela despre care ni se vorbește mereu?

Desigur, dreptul de a critica îl are toată lumea, și cei ce citesc și cei ce nu citesc, și cei ce au răscollit biblioteci întregi și cei ce n-au trecut decât prin fața lor, și cei ce au rămas în zodia cîmpotului și a clobănașului sprijinit în bită, și cei ce refuză să privească înapoi. Dar creează opinii, dau direcții, orientează gustul numai cei cu vocație, cultură și ținută morală autentice. Și faptul acesta ar fi și mai vizibil dacă literatura ar ocupa locul ce i se cuvine în ... „topul“ preocupărilor cotidiene sau dacă statisticile etc., ar dezvălui situația reală, poate mai bună decât o putem deduce... Dar și așa... Sigur este că în eterna confruntare cu tobele ce se cred harfe s-a cîștigat o calitate.

Augustin Buzura

Dar cât timp se citește, cât timp le mai rămâne oamenilor pentru lectură este foarte greu de spus. Probabil că nu prea mult, alte solicitări – sociale, profesionale, gospodărești etc. – fiind infinit mai presante.

„De fapt, întotdeauna m-am socotit liber să scriu ceea ce văd și ceea ce simt. Oriunde aș fi fost pe glob, cred că tot la fel aș fi scris.”

Augustin Buzura

Fundația Culturală Augustin Buzura

lansează

CONCURS DE EDITORIALE

Concursul se adresează jurnaliștilor, elevilor, studenților și oricărui tineri talentați, interesați să scrie editoriale pe diferite teme lansate trimestrial și promovate de **Fundația Culturală Augustin Buzura.**

Vârsta candidaților nu trebuie să depășească 35 de ani.

Materialul câștigător va fi publicat în revista **Cultura** precum și pe site-ul Fundației Culturale Augustin Buzura.

Primul concurs are ca subiect **Centenarul Marii Uniri**, textele urmând să fie trimise pe adresa fundatia@augustinbuzura.org,

până la data de 15 noiembrie 2018, în vederea jurizării.

Textul nu trebuie să depășească 5000 de semne.

Președinte FCAB,
Anamaria Maior-Buzura

„Cartea am scris-o cu o infinită furie, de parcă aş fi fost obligat să-i organizez şi să-i îndemn la revoltă pe toţi cei ce aveau impresia că nu vor îndrăzni niciodată să depăşească nişte comune aspiraţii domestice, să-i conving să vrea mai mult, adică să nu se cosmetizeze lumea în care trăiau, ci să o schimbe din rădăcini.” - Augustin Buzura

Fundația Culturală Augustin Buzura

lansează

CONCURS DE SCENARII

după romanul „Vocile nopții”

Premiul se va acorda scenaristului care va reuși să ofere, într-o perspectivă sugestivă, imaginea mediului radiografiat de Augustin Buzura, cu profunzime, dramatism și umor, în romanul „Vocile nopții”.

Scenariul câștigător va fi luat în calcul de membrii juriului în vederea ecranizării.

Valoarea premiului este de **10.000 euro**.

Scenariile, însoțite de un scurt CV al autorului, vor fi trimise pe adresa fundatia@augustinbuzura.org, până la data de 30 iunie 2019, în vederea jurizării.

Câștigătorul va fi anunțat la Gala Premiilor FCAB 2019.

Președinte FCAB,
Anamaria Maior-Buzura

*„Vrem, nu vrem, trebuie să ne facem recitalul în timpul cât ne este dat,
chiar dacă lehamitea și durerea încearcă deseori să ne învingă.”*

Augustin Buzura

Fundația Culturală Augustin Buzura

lansează

CONCURS DE ADAPTARE SCENICĂ

Concursul presupune decuparea și adaptarea scenică, sub formă de monolog, a unui fragment la alegere din scrierile lui Augustin Buzura.

Tematica fragmentului ales trebuie să scoată în evidență dramatismul monologului interior al unuia dintre personajele operelor lui Augustin Buzura.

Durata monologului nu trebuie să depășească 40 de minute.

Valoarea premiului este de **5.000 euro**.

Textul câștigător va fi preluat spre interpretare de actorul Vlad Ivanov.

Textele, însoțite de un scurt CV al autorului, vor fi trimise pe adresa fundatia@augustinbuzura.org, până la data de 30 iunie 2019, în vederea jurizării.

Câștigătorul va fi anunțat la Gala Premiilor FCAB 2019.

Președinte FCAB,
Anamaria Maior-Buzura